

od bolgarskih zakopov. Krenili smo po deloma skalnatih strminah, kjer sem občudoval sposobnost in žilavost vodnikovega konjička, navzdol proti dolini ter ob solnčnem zatonu dosegli gosto bukovo šumo, v kateri so kuhali ogljarji iz Caparije in sosednih vasi oglje. V bližini ogljarske bajte smo postavili šotor. Večer nam je potekel ob ognju v prijetnem razgovoru. Trdo je življenje teh ogljarjev, ki so me precej spominjali na Pohorce. Tovorijo oglje v Bitolj, da zaslužijo nekaj »bank«. Zemlja jim kljub rodovitnosti ne daje dovolj za preživljanje. Amerika, kamor so prej hodili za kruhom, jim je danes zaprta. Opazil sem, da glede splošne izobraženosti, naravne inteligence in poznavanja sveta ne zaostajajo za ljudmi iz naših pokrajin. So vljudni, prijazni in postrežljivi. Če vidijo, da se zanimaš za njihove težkoče in da jih razumeš, postajajo povsem zaupljivi. Kakor so v duši globoko religiozni, vendar pri njih ne opaziš nikakega verskega pretiravanja. V njihovem narečju sem opazil veliko besed, ki so popolnoma enake našim. To velja osobito za označbo stvari, ki so v zvezi s poljedelstvom, in za živali, ki jih pozna seljak.

To noč sva s tovarišem v šotoru, nastlanem z bukovimi vejami, poleg ogljarjev prav brezskrbno in sladko zaspala.

(Dalje prih.)

Dr. H. Tuma:

Beneška Slovenija

(Nadaljevanje iz lanskega letnika.)

Važnost Ogleja izhaja tudi iz tega, da nam zgodovina navaja 28 rimskih cesarjev, ki so začasno bivali v Ogleju. Od tega časa imamo tudi vest, da so za cesarske pojedine prinašali na mizo sadje poma matiana iz Brd, pač danes slovenska Medana, ki je pravi sadni vrt, ter postavljali na mizo proseško ali brijsko vino, ki so ga imenovali vinum pucinum.

Glavni vir zgodovine Longobardov in Furlanov v prvih početkih in s tem Beneških Slovencev je pa Pavel Diakon, umrl 797 po Kr. Sam longobardskega rodu je po ustnem sporočilu starih sorodnikov in znancev ugotovil iz davnega življenja svojih rojakov prazgodovino Longobardov, pozneje pa zapisal, kar je sam doživel.

Longobardi so prišli za Velikonoč 568 po Kr. po navadni poti vojnih čet, ki so prehajale iz severovzhoda, iz Posavja na Nauportus (Vrhnika), Longaticum (Logatec) preko planote ad Pyrum (Hrušica) v Vipavsko dolino in v Italijo. Pavel Diakon nam je točno popisal kraj, kjer je kralj Longobardov Alboin prvič zagledal Italijo. Tam,

Huminski grad

kjer se cesta čez Hrušico prekobali na južno stran proti Vipavski dolini, se dviga iz planote Streliški Vrh 1264 m, pod katerim je nekoliko pod vrhom Kraljiška ravan*. Še sedaj je v ustnem sporočilu domačinov, da je na ravnici pod vrhom počival kralj, ko mu je spremstvo presekavalo pot na vrh. Pavel Diakon nam je kraj za goro, raz katero je Alboin zagledal Italijo, tako točno opisal, da ne more biti nobenega dvoma za vrh, na katerega je splezal Alboin. Ni zgodovine brez geografije in geografija se ne uči le po zemljevidih, treba je poznati svet na licu mesta. Bržkone sem bil doslej edini slovenski turist, ki si je vzel truda, da je na podlagi sporočila Pavla Diakona poiskal Streliški Vrh. Za turista in poznavalca kraja je trditev zgodovinarja bar. Czörnija, prof. Rutarja in dr., da je bil Alboin na Nanosu, ker se imenuje Monte Re, ali na Matajurju nad Kobaridom, brez vsake podlage. Nanos je bil sploh vojnim četam Longobardov odležen, za turista pa je izključeno, da bi kralj Alboin splezal na Matajur; kajti pot na Matajur pelje čez Livški prelaz, odkoder imaš Furlansko ravnino pred nosom: ni mu bilo treba plaziti se na visoki vrh. Ves opis Pavla Diakona pa izključuje prihod Longobardov čez Predel. Le zgodovinar ob zeleni mizi, ki krajev ne pozna, utegne trditi, da je bil kralj Alboin na Nanosu ali na Matajurju.

* Glej moj članek »Odkod je kralj Alboin zagledal Italijo«. Koledar Goriške Mohorjeve družbe iz l. 1926, str. 59.

Truma Longobardov je štela okoli 200.000 duš, vojakov z ženami in otroki. Pridružene pa so bile tudi čete Sarmatov, Bolgarov, Gepidov, okoli 20.000 Saksov in dr. Furlanijo so zasedli brez bojev. Takrat so bili gospodarji Furlanije Bizantinci, ki so po l. 488 do l. 555 izrinili Gote. Zdi se, da so se Bizantinci in Longobardi pogodili glede posestva Furlanije; kajti prvi so ohranili le trdnjavo Opitergum (Oderzo) ob Livenci in Gradežu (takrat ob izlivu Nadiže) ter morsko obrežje z izsipi* in otoki.

Po listini iz l. 1028 izza vladanja Konrada II. sledi, da je takrat med Livenco in Sočo, med morjem in cesto od Palmanuove do Pordezone, bil en sam gozd.

Longobardi so bili surov, bojevit narod. Furlanijo, ki je bila brez zaščite, so silno opleni. Longobardi se tudi niso naselili po plani Furlaniji, marveč so zasedli le trdnjave in vojaške postojanke — stratijske — Bizantincev. Longobardi sploh niso priznavali nikogar poleg sebe ter so ostali čisto vojaško organizirani. Preprosto, neoboroženo pastirsko prebivalstvo so pustili pri miru. Razdelili so med svoje arimane, t. j. svobodne može, tretjino obdelane zemlje okoli stratijskih, katere so morali obdelovati domačini. Niso se pa nikjer naselili v gorah.

Plana Furlanija je bila že pred Longobardi večkrat opustošena. Prebivalstvo je bilo vsakokrat siljeno skrivati se po gozdovih in v močvirju ob morju in po gorah. Tako so pustošili Furlanijo najprej Markomani, že l. 169 po Kr., potem vojske cesarjev Maksima, Teodora, potem Heruli, Huni, Goti, Bizantinci, Obri, Longobardi in pozneje v X. veku Madjari. To bo menda tudi vzrok, da se je plani del Furlanije večkrat izpraznil in so se Slovenci deloma preselili v gore ter so laški koloni z juga po odhodu sovražnih čet zasedli njih mesta. Med Slovenci Šempeterskega okraja sem kot turist od l. 1890 naprej večkrat ugotovil ustno sporočilo, da so se Slovenci v gorah naselili na begu iz nižine pred Atilo.

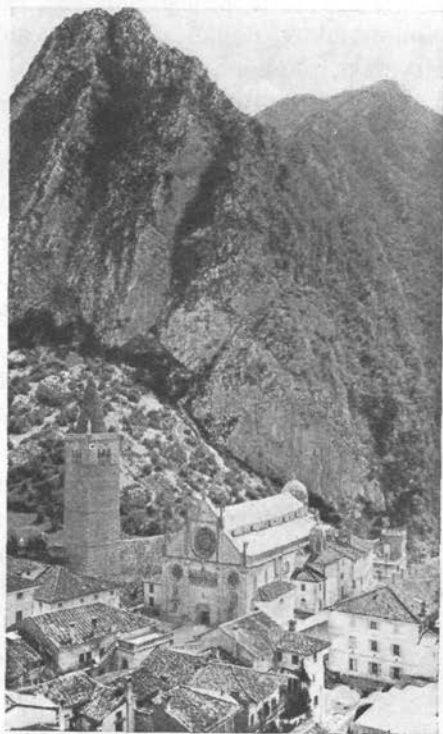
Ko so Longobardi odšli iz Panonije, so sklenili dogovor z Obri, ki so takrat stanovali na levem bregu Dunava, da jim odstopijo prstovoljno v posest vso Panonijo s pogojem, da jim Obri vrnejo to deželo za slučaj, da bi se Longobardom ne posrečilo zasesti Italijo. Obri so nato preložili svoja taborišča na desni breg Dunava, t. j. v Panonijo, ter so se več ali manj držali dogovora z Longobardi. Že l. 603, ko je longobardski kralj Agilulf oblegal Cremono, so mu Obri poslali izvežbano četo Panonskih Slovencev, da so pomagali pri obleganju, kar kaže po eni strani prijateljske odnose Obrov in Longobardov, po

* Izsipi je dobro morfologično ime za lagune, znano že staroslovenščini.

drugi pa, da so Panonski Sloveni bili bojovite in izvežbane bojne čete. Longobardi so tudi v družbi z Obri in Sloveni opustošili Istro l. 601 in v drugič l. 610. Seveda ti Sloveni niso bili iz Furlanije ali iz gor, pač pa so bile bojne čete Panonskih Slovencev. Večkrat so Longobardski vojvode iskali zavetja pri Obrih, tako vojvoda Bertarido l. 662. Tako je vojvoda Grimoals poklical Obre na pomoč. Ako se poroča, da so vendarle tudi Obri plenili po Furlaniji, se da sklepati, da so bile to posamezne manjše čete, pač v družbi s Panonskimi Sloveni ali pa so bili Hrvatje iz Zilja.

Bizantince so Longobardi docela iztisnili šele v zadnji vojski l. 638 do 641, ko so Bizantinci izgubili tudi postojanke ob morju.

V celem VI. stoletju je bilo v Srednji Evropi posebno na prostoru nekdanje Avstrije živahno vrvenje različnih plenilnih čet Obrov, Hrvatov, Germanov in Slovenov, same čete, ki so iskale plena. Zgodovinar Kos, gradivo XXXII, izrecno poudarja, da so tudi Sloveni le plenili, niso se pa naseljevali. Zemlje lačni so bili le Germani, ki so silili proti Italiji. Ko je odšla velika truma Longobardov v Italijo, so ji sledile manjše čete Obrov in Hrvatov. Hrvate moramo pač

Huminska stolna cerkev

smatrati turanskega izvora, ki so v četah plenili po vsej Srednji Evropi. Vsled tega nahajamo tudi ime Hrvat po raznih deželah. Ime Hrvat v raznih oblikah najdemo: na Gornjem Štirnskem med Lubnom in Knittelfeldom v krajevnem imenu Kraubat, l. 1050 še Chrowat; Kraubat na Gor. Avstrijskem: Kraut ob Miljskem jezeru na Koroškem. Hrvatje in Srbi so bili poleg Gepidov v Panoniji. Na levem bregu Zale (Saale) na Saškem je bila naselbina Hrvatov, enako v vzhodni Galiciji. Hrvatje so naseljeni v dolini Prespi v Macedoniji. Ruski car Vladimir je bil v boju s Hrvati in Pečenegi. L. 907 je šla četa Hrvatov z Rusi pred Carigrad. V listini praškega škofijstva iz l. 1086 so med petnajstimi

češkimi in šleskimi plemeni našteli Hrvate kot 15. pleme. Tudi arabski zgodovinar Mas'udi omenja poleg Čehov-Moravanov Hrvate. Hrvatje so plenili po Balkanu že 536. in 548. leta do Drača. V poljščini je ime Hrvat sprva pomenilo oboroženca, v bolgarskih pripovedkah pa je Hrvat hunski junak. Prof. Cvijić smatra stare Poljiške plemiče deloma turanskega porekla, isti v svoji antropologiji Balkana str. 229 tudi navaja, da je najti med Dalmatinci obrsko fiziognomijo, ki kaže na križanje s turanskim plemenom. Poljiški statut tudi omenja dvoje vrst slobodnjakov: dediči, očitno Sloveni, in ugriči, očitno Obri ali Hrvatje. Hrvatska plemena v Kapeli naj bi tudi kazala na Obre. Grški zgodovinar Konstantin Porfirogenet poroča, da so Hrvate v njih prvotni domovini napadli Pečenegi, torej daleč na vzhodu; isti vidi obrski element na Hrvatih še v X. veku. Prof. Zupanič pa navaja, da je ime Horuatos omenjeno že v stari grški koloniji ob Tanaisu. Ime Hrvat je očitno po osebnem imenu Charvat za vojvodo turanskih plemen, ki je dokumentarično večkrat ugotovljeno. Enako je prišlo tudi do imena Obrov od kralja (tako poroča Pavel Diakon) ter Madjarov in Osmanov (vsi turanskega plemena) od imen vojskovodij. Da so poleg hrvatskih čet bile na Koroškem tudi manjše Obrov, kaže krajevno ime Vobre, po nemški listini iz l. 1102 Hunenbruck, iz l. 1240 Heunenbruck in končno Haunburg.

Marsikatera teh čet se je naselila ter od podložnikov sprejela jezik. Kot take čete moramo smatrati Hrvate in Srbe, ki so konec VI. in pričetkom VII. stoletja pridrli na Balkan. Manjša četa Hrvatov je sledila Longobardom in zasedla oni del Koroške, ki se je pozneje za cesarja Ottona, l. 954, imenoval Pagus Choruati ali Cravati. Ta hrvatska državnica je segala iz Ziljske doline do izliva potoka Tuječ, Togliazzo pri Vratih, Stazione della Carnia, kar dokazuje tudi obstoj poznejše palatinske grofije v Mužcu — Moggio.

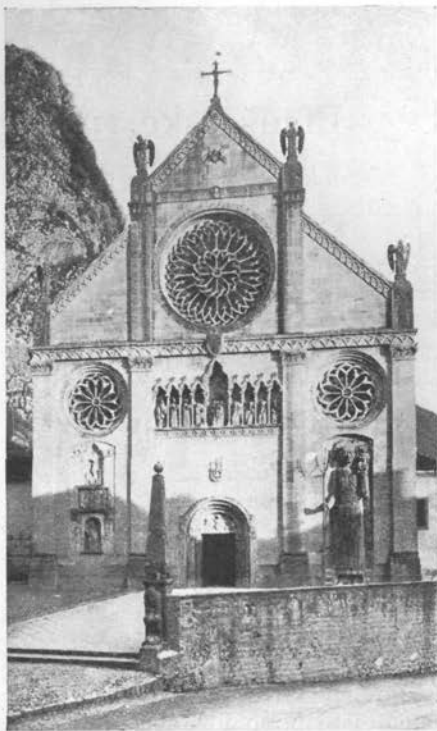
Hrvatje so zadnjikrat javljeni l. 1035, ko so pomagali karantan-skemu vojvodi Adalbertu, ki se je uprl cesarju.

Iz te hrvatske državnice, ki je imela svoje središče v Ziljski dolini, so hrvatske čete, združene s slovenskimi, plenile na jug in na zahod. Pri pohodu na zahod jih je bavarski vojvoda Tasilo l. 595 potisnil nazaj, vendar ne s polnim uspehom, ker vidimo, da so s pomočjo Obrov napade ponovili. Tem rajši so napadali na jug proti Furlaniji.

Glavne čete Longobardov so skoraj po zasedbi Furlanije odšle proti zahodni in polagoma proti južni Italiji. Čete Longobardov niso bile tako številne, da bi celoma zasedle Italijo. Radi tega so Longobardi ustanovili le vojvodine, kakor Lombardsko, Savrinsko, Beneventsko in Furlansko. Furlanska vojvodina je imela značaj vojaške

krajine proti Obrom in Slovenom. Radi tega so bili Longobardi v Furlaniji le vojaško organizirani. Da Furlanija ni bila zadostno zasedena, kažejo več ali manj uspešni napadi Hrvatov in Slovenov s Koroškega, ki so se ponavljali, posebno l. 705, 717, 733, 738, skoraj tekom 200 let. Zdi se tudi, da vojna moč Longobardov ni bila posebno izdatna, da so se Longobardi le branili ter zgradili na prehodnih dolinah trdnjave, tako pri Podbonescu ob Nadiži (italijansko Pulferro, beseda, ki je stvorjena iz germanskega Bollwerk, franc. boulevard). L. 610 so se Longobardi zaprli pred Obri v svoje trdnjave ter so Obri brez pravega odpora opustošili takrat najvažnejše mesto Furlanije, Čedad. L. 663 so Obri in Sloveni prišli do Pordenone in so opustošili zahodni del Furlanije. Da so bili napadi Hrvatov in Slovencev s Koroškega, predvsem iz Ziljske doline, dokazuje poročilo Pavla Diakona, da je vojvoda Gisulf, hoteč ustaviti napade Hrvatov in Slovenov, l. 630 prodrl v »Zellia«* do Medaria, t. j. Zilje do Megvarij, vas, ki še danes leži nad Trbižem ob vходу v Ziljsko dolino, ter ondi prisilil Hrvate in Slovence, da so plačevali Longobardom dan.

Hrvatje in Sloveni so po poročilu Pavla Diakona napadali čez Predel, torej od Koroškega sem, po dolini Nadiže proti Čedadu ali pa čez Predel skozi Kobariški Kot po Gornji Nadiži in dolini v Ravnéh, furlansko Forcadizze, čez Preval (La Bocchetta) 790 m do Nem (Nimis), napadali pa so tudi čez Pontebbo po dolini Tilmenta ali čez prelaz Križna Gora v Gornjo Karnijo. Uspeh Longobardov je bil končno ta, da so do slemena Kolovrata in Karmána zavarovali Furlanijo, četudi pustošenja docela niso mogli preprečiti. Zgodovina Pavla Diakona v zvezi s točnim poznanjem lege Beneške Slovenije, dolin in prehodov nam precej jasno dá prvo zgodovino Furlanije in Beneške Slovenije.

Pročelje stolne cerkve v Huminu

* Zilje je še danes furlanski Zeglia.

Po poročilih starih zgodovinarjev je bil prostor Furlanije v južnem delu močviren in gozdnat ter malo obljuden. Gotovo je, da so pri napadih germanskih čet, Atile in Longobardov, bivši koloni oglejskih latifundistov bežali v te gozdove in močvirja. Ko so plenilne čete odšle, se je romansko prebivalstvo vračalo ali na stari dom ali pa so se posebno nekdanji rimski koloni naseljevali više gor po ravnini in pustotah med starejše prebivalstvo. Tako se je polagoma iz zmesi starih prebivalcev in rimskih kolonov stvaril Furlan. Z uvedbo fevdalnega sistema pa so romanske kolone naseljevali latifundisti.

(Dalje prih.)

Dr. Svetozar Ilešič:

Planšarske »planine« na Slovenskem

Malokateri pojav je tako tesno in nerazdružno zvezan s spomini in z doživljaji slehernega planinca, kakor so to naše »planine«, planšarska — le poleti naseljena — bivališča sredi gorskih pašnikov. Malokatera značilnost gora je takega pomena, pa bodisi za udobnega izletnika, ki so mu »pastirske bajte« morda najvišji cilj, bodisi za alpinista, ki mu tvorijo izhodišče za njegove resnejše podvige, ter končno v nič manjši meri za smučarja, ki so mu dobrodošlo zavetišče in taborišče sredi gorske zime. Življenjskega pomena pa so seveda za alpskega kmeta-živinorejca; saj so eden izmed izrazov njegove žilave borbe za obstanek in za življenje v neplodnem, neprijaznem gorskem svetu.

Kakor v vseh pogorjih sveta, je tudi v naših Alpah človek skušal izrabiti vse, tudi najskrajnejše možnosti za pridobitev življenjskih sredstev. Nezadostnosti poljedelskih pridelkov v dolini naj bi vzdržala ravnotežje gospodarska izraba vseh višjih arealov, kjer sicer talne in vremenske prilike ne dovoljujejo več pridelovanja žita, a omogočajo še v izdatni meri košnjo in pašo. Pri tem pa je človek izrabil ne samo bujne, lagodno dostopne planinske pašnike, temveč je šel še dalje; saj vidimo, da popasejo črede ovac celo borne zelenice pod najvišjimi vrhovi naših gora in da kosijo domačini planinsko travo često v najstrmejših pobočjih in jo z napornim, trdim delom spravljajo v dolino.

Geografsko proučevanje Alp že precej posveča pozornost proučevanju planšarstva. Na ozemlju vzhodnih Alp je započel s sistematičnim delom na tem polju pokojni profesor geografije na graški univerzi R. Sieger, ki se je obrnil tudi na vse planince s posebnim apelom, naj sodelujejo pri proučevanju planin (v »Mitteilungen des DÖAV, 1906, str. 230). Sledila mu je cela vrsta sodelavcev. Pri nas nimamo doslej domala nič sistematičnega, podrobnega dela na tem polju. Zato je seveda nemogoče podati točno sliko našega planšarstva. Pričujoče vrstice imajo le namen, opozoriti naše planince na glavne značilnosti in zanimivosti gospodarskega izkoriščanja naših gora; to proučevanje je prav tako zanimivo zaradi svoje življenjske važnosti, pa prejkone še aktualnejše nego njihove prirodne, geološke, botanične i. dr. posebnosti.